

särskilt fram hur Abraham nu betraktas som en klok religionsgrundare och känd astrolog, vilket sker parallellt med kristendomens ökade betydelse i det romerska imperiet. Normalt framställs Abraham på ett positivt sätt i tidig judisk och kristen litteratur, även om vissa inslag in hans liv ibland undveks eller skrevs om. Men undantag sker i de gnostiska texternas komplicerade relation till Gamla testamentet, som Csaba Ötvos diskuterar i bokens sista kapitel. Där uppfattas Abraham ibland negativt och i regel som en ganska oviktig person. Hänvisningar till patriarken sker i huvudsak för att visa på bibliska kopplingar, inte som en slags förebild.

Abraham in Jewish and Early Christian Literature är en mycket välredigerad bok som ger en fin överblick över Abraham roll i biblisk och icke-biblisk litteratur. Några artiklar är som sagt mer djupgående än andra, men varje författare har gjort sitt jobb. Eftersom boken spänner över vidsträckta tidsperioder kan det vara svårt för läsaren att utvärdera alla kapitel med lika stor säkerhet. Varje tidsperiod eller litteraturgrupp kräver sin särskilda kunskapsbank. Jag kan ändå varmt rekommendera boken som en viktig ingång till djupare studier beroende på vad man är intresserad av. Det enda negativa jag kan peka på i en för övrigt värdefull volym, är att några författare, i sina undersökningar, tycks passa på att diskutera sina ”käpphästar”. Det behöver i och för sig inte vara något fel, om det tillför bokens tes något, vilket det i regel gör.

Stefan Green, Åbo Akademi

ERIK AURELIUS

Från Sinai till himlen: Bibliska aspekter på tillvaron

Skellefteå: Artos, 2021, häftad, 166 sidor, SEK 215, ISBN: 978-9-17-777203-3

Har bibliska perspektiv någon relevans idag? Det hävdar Erik Aurelius i essäsamlingen *Från Sinai till himlen: Bibliska aspekter på tillvaron*. Boken är en outtalad uppföljare till *Guds lek och andra bibliska perspektiv* (1993), med samma upplägg av korta självständiga kapitel byggda på tidigare föreläsningar och produktion av Aurelius. Kapitel två och fyra är dock nyskrivna. Baksidestexten sammanfattar innehållet nästan

ordagrant likadant som föregående essäsamling: "[boken] presenterar resultat från vetenskaplig bibelforskning på ett lättillgängligt sätt och förutsätter inga teologiska förkunskaper". Huruvida detta är en passande beskrivning av boken återkommer jag till.

Essäerna är självständiga, med tre övergripande teman. Den första essän, samt de tredje, fjärde och femte essäerna är tematiska, bibelteologiska utläggningar. Den andra essän är en slags apologi för kristen tro i moderniteten utifrån idéhistoria, och de tre sista essäerna behandlar ecklesiologiska frågor. Perspektivet är genomgående konfessionellt svenskkyrkligt-lutherskt och språket välformulerat och lättläst. Tonen varierar från tematiskt bibelundervisande till apologetiskt föreläsande, och flera essäer har tydliga spår av sitt ursprung som föredrag. Vissa essäer förutsätter mer förkunskap än andra. Det finns ingen riktig röd tråd i boken – möjligen kan en rörelse uppfattas i boken från en tilltränkt icke-kristen kristendomskundig läsare född innan 70-talet till en troende svenskkyrklig läsare.

Den första essän behandlar vem som kan höra Guds röst enligt den kristna Bibeln. Aurelius utgår från Guds tilltal till israeliterna i Psaltaren, samt gör olika nedslag i det deuteronomiska historieverket (bland annat laggivandet, därav bokitelns första hälft), Johannesevangeliets herdetema och Pingsthändelsen i Apostlagärningarna. Han använder redaktionskritiska, narrativa och språkliga perspektiv i sina olika nedslag. Svaret på essäns fråga blir att *alla* kan höra Guds röst, ”i åskans dunder, i Guds bud och i Jesu ord” (16).

”Gud i den moderna världen” är nästa essäs titel, där Aurelius undersöker hur det förmodernas gudsbild och tro såg ut, varför det blev konflikt mellan tro och vetenskap samt om det finns skäl att tro på Gud. Aurelius drar – främst utifrån skapelseberättelsen och Job – slutsatsen att ordning och godhet är normaltillståndet och ondskan det avvikande i Bibeln och även nutid. Denna tanke återkommer också i andra essäer. Främst ges i essän en idéhistorisk exposé över upplysningens syn på ondska och vetenskap, följt av bibelvetenskapens framväxt och dessa förändringars utmaning till kristen tro. Aurelius slutsats i denna apologetiska

essä är att "tillvaron" rimligast bör ses som i grunden god och sökande kontakt med människan.

De följande tre essäerna behandlar tre bibelteologiska teman: "Gud och människa i Psaltaren", "Tio Guds bud" och "strider om Abraham". Psaltaren, skriver Aurelius, är inte bara Israels bönbok som speglar deras teologi, utan också en bönbok för kristna. Han menar att i Psaltarens teologi är Israels Gud som givare av goda gåvor och regerande över världen i centrum, och vidare att psalmerna ger mönster för bön och teologi. De är öppna, med "luckor", för att läsare ska kunna sätta in sig själv i dem. Aurelius avslutar essän med att tolka psalmerna som att de blir Guds egna ord genom att Jesus själv bad dem.

I nästa essä förklarar Aurelius idén att de deuteronomistiska teologerna i exilen formulerade buden för att envist bevara sin religion, samt diskuterar hur de formuleras olika i Pentateuken. Därefter blir de tio buden föremål för korta historisk-kritiska exegeser, vilka Aurelius menar att resten av lagen ska ses som utvecklingar av. Han sammanfattar budskapet i buden som "låt Gud vara Gud och människorna medmänniskor" (75). Aurelius skriver sedan, utifrån en presentation av Luthers lilla katekes i relation till tio Guds bud, att alla buden ska "utläggas" utifrån evangeliet. Det är genom tillit till Gud som lydnad till buden uppstår.

Den femte essän handlar om "strider om Abraham" i NT. Essän saknar egentlig inledning, och slutar lika tvärt efter sammanfattningen av tre "strider". Aurelius menar först att Johannes Döparen hamnade i konflikt med samtida judar om vilka som kunde få del i Abraham. I den andra konflikten försvarade Paulus att också hedningarna kunde bli rättfärdiggjorda genom tro. Aurelius presenterar ett klassiskt lutherskt perspektiv utan dialog med andra perspektiv. I den tredje konflikten menar Aurelius utifrån en sen datering och egen teori om Jakobsbrevet att dess författare ställde sig i polemik mot främst Hebréerbrevets tal om att få del i Abraham genom tro och hur "trosrättfärdigheten" erhålls. Denna strid löstes inte, konstaterar Aurelius, utan båda perspektiven behålls i NT. Aurelius avslutar denna lite omotiverade utläggning med att

lyfta in hur Matteusevangeliet, det kanoniskt första evangeliet, inte börjar med en strid om Abraham utan ”fredligt”.

De tre sista essäerna handlar om dop, ”evangelisk själavård” och (Svenska) kyrkans framtid, och växlar därmed om efter de föregående bibelteologiska essäerna. I NT är dopet främst Jesu korsdöd, skriver Aurelius, och att döpas innebär ett deltagande i den döden samt Jesu uppståndelse. Detta innebär i sin tur en delaktighet i Jesu kropp med fortsatt formande till Guds avbild. Aurelius hävdar att enligt Bibeln är det naturliga att bli Guds avbilder; detta är inte att bli något mer eller annat än mänsklig, vad människan är skapad till. Till sist sammanfattar Aurelius hur dopgudstjänster utformats från de första kristna till Svenska Kyrkan idag, där han fokuserar på spädbarnsdop och deras rättighet och möjlighet att döpas in i Guds rike.

”Evangelisk själavård” är främst förmedlandet av det ”ursprungliga” evangeliet eftersom det leder själar till ro, skriver Aurelius i det sjunde kapitlet. Evangelisk själavård innebär samtidigt själavård i vanlig bemärkelse, hävdar han, trots att han nästan uteslutande använder begreppet i betydelsen förmedling av syndernas förlåtelse. Aurelius knyter detta till avlatshandeln och den protestantiska reformationen – att den verkliga själavården ligger i evangeliet och inte i föreskrifter och avlat. Klassisk luthersk lära om rättfärdiggörelse genom tro presenteras kort, och Aurelius skriver att kristendomen är enskild själavård till sitt väsen, frälsning för var och en.

Den sista essän handlar om kyrkans framtid – ”himlen”. Aurelius menar att en inte ska oroa sig för Svenska Kyrkans framtid, utan just framtiden och hoppet är vad kyrkan faktiskt bär. Kyrkan är på väg mot en god framtid och väntar på Jesu återkomst, samtidigt som Kristus kommer till kyrkan varje söndag i gudstjänsten. Liksom Abraham ska kyrkan välsigna alla folk, skriver Aurelius, med det glädjebudskap hon bär om mänsklighetens nutid och framtid med Gud.

Det var svårt att greppa vad detta är för bok när en jämför titel och baksida med innehållet. Någon presentation av resultat från bibelforskningen är det inte, även om sådant förekommer genomgående, likt

väl förberedda predikningar av en teolog. I allmänhet presenteras bara en forskningsposition, och Aurelius gör lika starka påståenden om sitt fält Pentateuken, men också om till exempel Jakobsbrevet och Upplysningen. Boken är populärteologisk, samtidigt som enskilda bibelord knyts ihop lite väl svepande och GT ofta läses strikt kristet. Referenserna går främst till svenska och tyska lutherska teologer från förra århundradet eller tidigare och inte aktuell forskning.

Bokens baksida blir därför något missvisande, och ses i stället bäst som en sammanställning av Aurelius populärteologiska produktion sedan föregående bok. Därmed rekommenderar jag inte boken som en lättillgänglig presentation av just bibelforskning, utan snarare till den som antingen uppskattar Aurelius välskrivna och varmt kristna produktion eller söker korta, tillgängliga bibeltematiska betraktelser utifrån ett svenskskyrkligt perspektiv.

Kevin Rydberg, Örebro teologiska högskola

SHARON BETSWORTH OCH JULIE FAITH PARKER

T & T Clark Handbook of Children in the Bible and the Biblical World

London: T&T Clark, 2019, inbunden, xxi + 496 sidor,

SEK 1155, ISBN: 978-0-567-67257-5

och

KRISTINE HENRIKSEN GARROWAY OCH JOHN W. MARTENS

Children and Methods: Listening to and Learning from

Children in the Biblical World

Brill's Series in Jewish Studies 67, Leiden: Brill, 2020, inbunden, xvi + 258 sidor,

SEK 1600, ISBN: 978-90-04-42339-8

Marcia Bunges *The Child in the Bible* (2008, recenserad i SEÅ 76) satte frågor om barn och barndomar på den exegetiska agendan. Drygt ett decennium senare manifesterar en veritabel flod av publikationer fältets snabba utveckling, varav två antologier recenseras här. Volymerna aktualiserar frågan om hur fältet ska förstås. Handlar det om ett nytt ämnesområde, en ny metod eller ett nytt kritiskt perspektiv? Den frågan